

วารสารชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพครู

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2566) หน้า 107 - 120

Journal of Teacher Professional Learning Community (JTPLC)

Vol. 3, No. 2, pp. 107-120, May – August 2023

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/jtplc>

การสร้างความเชื่อใจในวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา Building up Trustworthiness in Qualitative Research to Improve the Quality of Education

ปฐมพงษ์ ชุ่มมงคล^{1*}, ไพเราะ เสาะสมบุญ², โชคชัย ยืนยง³

^{1,3} คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

² คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม จังหวัดนครพนม

Pathompong Chummongkol^{1*}, Pairoh Sohsomboon², Chokchai Yuenyong³

^{1,3} Faculty of Education, Khon Kaen University, Khon Kaen, Thailand

² Faculty of Education, Nakhon Phanom University, Nakhon Phanom, Thailand

*Corresponding author email: pathompong.chu@kkumail.com

Received: 4 Jan 2023

Revised: 17 Jul 2023

Accepted: 18 Jul 2023

บทคัดย่อ

ในการพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาส่วนหนึ่งก็มาจากการวิจัยทางการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีในการจัดการศึกษา สำหรับในประเทศไทยถูกจัดอันดับคุณภาพการศึกษาในระดับต่ำ งานวิจัยทางการศึกษาส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงประมาทที่แปลความหมายข้อมูลจากตัวเลขและเกิดการผลิตซ้ำของงานวิจัย ดังนั้นสิ่งที่ควรส่งเสริมในการวิจัยที่จะเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาก็คือการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิจัยในชั้นเรียน สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นผู้วิจัยยังกังวลเกี่ยวกับคุณภาพและความน่าเชื่อถือของงานวิจัยที่แสดงให้เห็นได้ยาก ทำให้ปริมาณงานวิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษาไม่เป็นที่แพร่หลาย ดังนั้นในบทความนี้จะได้นำเสนอกระบวนการสร้างความเชื่อใจ (Trustworthiness) ซึ่งเป็นหัวใจของการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนาคุณภาพทางการศึกษา

คำสำคัญ: ความเชื่อใจ, การวิจัยเชิงคุณภาพ, คุณภาพทางการศึกษา

Abstract

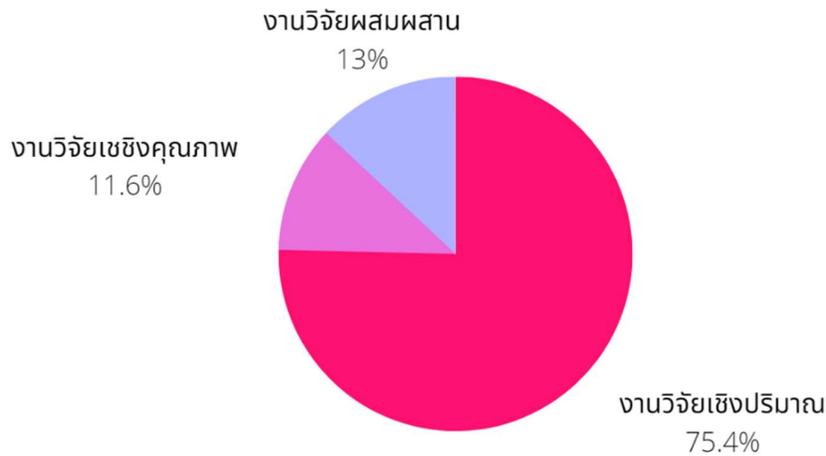
Improving educational quality comes in part from educational research aimed at bringing about positive changes in educational administration. Thailand's education system is deplorable. The majority of educational research is estimative research, which analyses numerical data and replicates the findings. As a result, qualitative research should be encouraged in studies that will serve as a guideline for increasing educational quality. Especially in the classroom. Researchers are especially concerned about the quality and trustworthiness of qualitative research, which is difficult to establish. As a result, qualitative research in education is scarce. So, in this post, we'll discuss how to develop trust, which is the most crucial aspect of qualitative research to increase educational quality.

Keywords: trustworthiness, qualitative research, educational qualities

บทนำ

การจัดอันดับคุณภาพการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบันโดยในปี 2565 IMD (International Institute for Management Development) ได้จัดอันดับความสามารถในการแข่งขันของ 63 ประเทศทั่วโลก และได้เผยแพร่ใน IMD World Competitiveness Yearbook 2022 โดยมีผลการจัดอันดับอยู่อันดับที่ 56 (IMD, 2022) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าคุณภาพของการศึกษาไทยนั้นต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติ สิ่งหนึ่งที่จะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาได้ก็คือการวิจัยทางการศึกษา เพราะการวิจัยทางการศึกษาเป็นกระบวนการสืบค้นหาความรู้ ความจริง หรือองค์ความรู้ใหม่ทางการศึกษาด้วยวิธีการที่เป็นระบบ แบบแผนที่เชื่อถือได้ ซึ่งจะช่วยให้ได้สารสนเทศผลการวิจัยที่เป็นความรู้ ความจริงหรือองค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อถือได้ ที่สามารถนำไปใช้เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาหรือพัฒนาคุณภาพการศึกษา (พิชิต, 2560) จากการสำรวจวารสารทางการศึกษา TCI กลุ่มที่ 1 ฉบับล่าสุดจากฐานข้อมูลศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (สำรวจวันที่ 15 ธันวาคม 2565) ประกอบด้วยวารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วารสารศึกษาศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และวารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พบว่ามีบทความวิจัยภาษาไทยทั้งสิ้น 69 บทความ แบ่งออกเป็นวิจัยเชิงปริมาณ 52 บทความ, วิจัยเชิงคุณภาพ 8 บทความ และวิจัยแบบผสมผสาน 9 บทความ

จากผลการสำรวจเกี่ยวกับการวิจัยทางการศึกษาของไทยว่าส่วนมากเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ มีจำนวนมากที่มีการวัดประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาในรูปแบบ E1/E2 โดยใช้รูปแบบเช่นเดียวกับการทดสอบประสิทธิภาพสื่อหรือชุดการสอน (ชัยยงค์, 2556) โดยค่าอธิบายค่าประสิทธิภาพเช่น 80/80 หมายความว่านักเรียนจำนวนร้อยละ 80 ขึ้นไปมีผลการเรียนร้อยละ 80 ขึ้นไป โดยตัวเลข E1/E2 ไม่ได้ระบุให้ชัดเจนถึงที่มาที่ไป ข้อกำหนดในการตั้งเกณฑ์เป็นระดับต่ำ กลาง สูง งานวิจัยส่วนใหญ่ไม่ได้ระบุแนวทางการจัดการนักเรียนอีกร้อยละ 20 ที่ไม่อยู่ในเกณฑ์ งานวิจัยประเภทนี้จะช่วยยกระดับหรือแก้ปัญหาการศึกษาของไทยได้หรือไม่

รูปที่ 1 กราฟแสดงสัดส่วนของปริมาณงานวิจัยทางการศึกษาวารสารทางการศึกษา TCI กลุ่มที่ 1 ฉบับล่าสุดจาก 6 วารสารทางการศึกษาของไทย

จากการค้นคว้าของผู้เขียนไม่ปรากฏเกณฑ์วัดประสิทธิภาพในรูปแบบ E1/E2 ในงานวิจัยทางการศึกษาระดับนานาชาติ (แต่ปรากฏในงานวิจัยระดับนานาชาติที่เป็นผู้แต่งคนไทย) ข้อเสนอตั้งกล่าวนำมาสู่การค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับการวิจัยทางการศึกษาว่าต้องมีกระบวนทัศน์ (Paradigm) ในหลากหลายมิติซึ่งในแต่ละมิติจะมีความลึกซึ้งและสวยงามต่างกัน (พรชัย, 2664) ดังนั้น ถ้านักวิจัยทางการศึกษาพยายามปรับมาใช้โลกทัศน์การวิจัยที่หลากหลาย มาเป็นเลนส์ในการมองโลกหรือปรากฏการณ์ทางการศึกษา ผลลัพธ์ของการวิจัยก็คงจะมีมิติ ลึกซึ้งและสวยงามมากมาย จนสร้างผลกระทบต่อพัฒนาทางการศึกษามากเป็นเท่าทวีคูณขึ้นไปอีก งานวิจัยทางการศึกษาที่จะสะท้อนมิติที่หลากหลายก็คือการวิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษาที่อาจจะเป็นการวิจัยที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้

การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

การวิจัย (Research) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555) ได้ให้ความหมายของการวิจัยว่า หมายถึง “การค้นคว้าเพื่อหาข้อมูลอย่างถี่ถ้วนตามหลักวิชา” และเมื่อนำมารวมเป็นการวิจัยทางการศึกษาจึงเป็นการศึกษาค้นคว้า ค้นหาความจริง ค้นหาข้อมูล ความรู้และข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการศึกษา ด้วยวิธีที่มีระบบระเบียบ มีหลักเกณฑ์ถูกต้องตามกระบวนการวิจัย มีวัตถุประสงค์ ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าวิจัยที่ชัดเจน มีการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้คำตอบของการวิจัย ที่ช่วยในการบริหารจัดการด้านการศึกษา ช่วยให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ (อุทัย, 2559) เมื่อกล่าวถึงคุณภาพการศึกษา หมายถึง ข้อกำหนดที่เป็นมาตรฐาน

ที่อยากให้บรรลุเกณฑ์เป้าหมายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาและการจัดการเรียนการสอนที่ต้องการให้เกิดขึ้น เช่น คุณภาพของผู้เรียน คุณภาพด้านการจัดการเรียนการสอน การบริหารการศึกษา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) ซึ่งมีงานวิจัยที่ได้ระบุตัวบ่งชี้คุณภาพการศึกษา (ยลพรรษย์ ศิริรัตน์, มัทนา วังถนอมศักดิ์, 2562) ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) คุณภาพการบริหาร คือ หลักการบริหารและการบริหารจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ 2) คุณภาพผู้เรียน คือ ศักยภาพผู้เรียน และคุณลักษณะผู้เรียน 3) คุณภาพของครู และ 4) คุณภาพสถานศึกษา ในการประชุมของ UNICEF International Working Group on Education ในปี พ.ศ. 2543 ได้ให้ความหมายของคุณภาพการศึกษาที่ครอบคลุม “สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ” ซึ่งรวมถึงร่างกาย จิตใจ สังคม และองค์ประกอบบริการ (Skedsmo, 2021)

งานวิจัยเชิงคุณภาพ

งานวิจัยเชิงคุณภาพ มีเป้าหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมตามสภาพจริงที่เกิดขึ้น การวิจัยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัยและผู้ให้ข้อมูล ซึ่งกระบวนการทัศน์ของงานวิจัยเชิงปริมาณที่ให้ความสำคัญของความสัมพันธ์ของตัวแปร มุ่งเน้นการทดสอบสมมติฐานจะมีความแตกต่างกับงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ให้ความสำคัญกับอัตวิสัยของมนุษย์บริบทต่างๆ มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของมนุษย์ (พรชัย ชินสา และคณะ, 2564)

การวิจัยเชิงคุณภาพมีโลกทัศน์การวิจัยเพื่อทำความเข้าใจ ซึ่งแตกต่างจากวิจัยเชิงปริมาณที่มีโลกทัศน์เพื่อการพิสูจน์ความจริงที่เป็นปรนัย (โชคชัย ยืนยง, 2552) ซึ่ง ตารางที่ 1 ได้เปรียบเทียบกระบวนการทัศน์วิจัยเชิงปริมาณและกระบวนการทัศน์วิจัยเชิงคุณภาพในประเด็นต่อประเด็น ดังนั้น เพื่อการสร้างเข้าใจปรากฏการณ์ในเชิงลึก การวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการต่างๆ ในการรวบรวมข้อมูล เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การรวบรวมเอกสารเพื่อให้ความหมายของปัจเจกในปรากฏการณ์ทางสังคม ในแง่นี้การวิจัยถือว่าเป็นเครื่องมือของการวิจัย นักวิจัยต้องเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้น เช่น ถ้าคุณเป็นนักวิจัยและคุณต้องการสำรวจกลยุทธ์การสอนของครูในห้องเรียน คุณอาจต้องสังเกตการสอนในชั้นเรียนของอาจารย์ท่านนั้นหลายๆ ครั้ง ไม่ใช่แค่คาบเดียวเพื่อรับรู้บรรยากาศ สภาพการณ์ สถานการณ์ต่างๆ บริบท วัฒนธรรมของห้องเรียนนั้นๆ หากคุณเป็นสมาชิกของชุมชนนั้น คุณจะสามารถอธิบายได้อย่างเจาะลึกถึงเหตุการณ์ พฤติการณ์ ความเชื่อของวัฒนธรรมนั้นๆ (Sohsomboon and Yuenyong, 2021)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบกระบวนการทัศน์วิจัยเชิงปริมาณและกระบวนการทัศน์วิจัยเชิงคุณภาพ

ประเด็น	กระบวนการทัศน์วิจัยเชิงปริมาณ	กระบวนการทัศน์วิจัยเชิงคุณภาพ
มุมมองต่อความจริง	ความจริง (reality) เป็นวัตถุวิสัยมีหนึ่งเดียว มีอยู่ เป็นอยู่ด้วยตัวมันเอง มนุษย์ทำหน้าที่ค้นพบความจริง	ความจริงเป็นอัตวิสัย ถูกรับรู้และสร้างขึ้นภายในจิตของมนุษย์แต่ละคน ความจริงจึงมีหลากหลายขึ้นอยู่กับบริบท
มุมมองต่อความรู้	มุ่งหาความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลเช่นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต้นและตัวแปรตาม ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์พิสูจน์สมมติฐาน/ทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว นักวิจัยกับผู้ให้ข้อมูลเป็นอิสระต่อกันไม่มีความสัมพันธ์	มุ่งตีความหมายเพื่อทำความเข้าใจ ความหมาย ความรู้สึก หรือความคิดที่มนุษย์สร้างขึ้น สร้างสมมติฐาน/ทฤษฎีจากข้อมูล นักวิจัยกับผู้ให้ข้อมูลมีความสัมพันธ์ มีอิทธิพลต่อกัน ไม่สามารถแยกจากกันได้
เป้าหมายงานวิจัย	ทดสอบสมมติฐาน ต้องการข้อสรุปเชิงเหตุและผล อ้างอิงผลจากกลุ่มตัวอย่างไปสู่ประชากรหรือกลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก	ต้องการทำความเข้าใจในความจริง ผ่านการตีความและให้ความหมาย มุ่งพัฒนาความรู้ สำหรับสถานการณ์ที่เฉพาะเจาะจง ภายใต้เงื่อนไขหรือข้อจำกัดของบริบททางสังคม
กลุ่มตัวอย่าง	ศึกษาในเชิงกว้างกับกลุ่มที่ได้จากการสุ่มแบบอาศัยความน่าจะเป็น (probability sampling) ที่แต่ละหน่วยในประชากรมีโอกาสได้รับเลือกเท่ากัน	ศึกษาในเชิงลึกเฉพาะกลุ่มที่สนใจที่มาจาก การเลือกแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก (purposeful sampling)
วิธีวิจัย	มีการตั้งสมมติฐานและทดสอบสมมติฐานแบบแผนของการวิจัยตายตัวกำหนดไว้ก่อนการทำวิจัย เกิดในบริบทที่ถูกควบคุมและจัดกระทำ	ไม่มีการตั้งสมมติฐาน แบบแผนของการวิจัยยืดหยุ่นอาจเกิดขึ้นระหว่างการทำวิจัย (emergent design) เกิดในบริบทที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ
ชนิดข้อมูล	ใช้ข้อมูลเชิงปริมาณเป็นหลัก	ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก
เครื่องมือวิจัย	ใช้เครื่องมือวิจัยเป็นตัวเก็บรวบรวมข้อมูล (เช่นแบบทดสอบแบบสอบถาม) นักวิจัยหลีกเลี่ยงการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล	นักวิจัยเป็นเครื่องมือวิจัยที่สำคัญ (เช่นเป็นผู้สังเกต ผู้สัมภาษณ์) นักวิจัยต้องสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกและตรง
ข้อค้นพบ	เกิดจากการวิเคราะห์เชิงปริมาณโดยใช้สถิติเป็นหลัก	เกิดจากการวิเคราะห์เชิงตรรกะเป็นหลัก
การวิเคราะห์ข้อมูล	ใช้วิธีการเชิงนิรนัยในการหาคำตอบ	ใช้วิธีการเชิงอุปนัยในการหาคำตอบ

จากตารางที่ 1 งานวิจัยเชิงคุณภาพมีการดำเนินการด้วยเป้าหมายเพื่อการเรียนรู้ เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม สิ่งแวดล้อมตามสภาพจริง การศึกษาวิจัยจึงมุ่งเน้นการสังเกตพฤติกรรมของผู้มีส่วนร่วมวิจัย เพื่อตอบคำถามวิจัยที่ถามถึงสาเหตุ หรือกระบวนการ เช่น “การพัฒนาครูให้มีสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เพื่อการอ่านออกเขียนได้ของนักเรียน ควรทำอย่างไร” ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด (open-ended question) ด้วยวิธีการที่ยืดหยุ่น อาศัยนักวิจัยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือวิจัยชิ้นสำคัญในการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล นอกจากนี้งานวิจัยเชิงคุณภาพ จะมีการแสดงหลักฐาน และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการที่แตกต่างไปจากงานวิจัยเชิงปริมาณ (สิรินภา, 2561)

สำหรับการตั้งคำถามงานวิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษา มีเทคนิคการกำหนด “คำถามวิจัยชั่วคราว” ไว้ในเบื้องต้นก่อน แล้วค่อยๆปรับเปลี่ยนคำถามวิจัยชั่วคราวนั้นให้ความชัดเจนและรัดกุมมากขึ้นในภายหลัง (ลือชาและจุฬารัตน์, 2555) คำถามงานวิจัยอาจจะเริ่มต้นจากข้อสังเกตในห้องเรียนเช่นนักเรียนแก้สมการสองตัวแปรไม่ได้ ก็สามารถตั้งเป็นคำถามวิจัยได้คือ “อะไรคือสาเหตุที่นักเรียนไม่สามารถแก้สมการสองตัวแปรได้” หรือ “จะอย่างไรให้นักเรียนสามารถแก้สมการสองตัวแปรได้” ซึ่งคำถามงานวิจัยเหล่านี้แท้จริงแล้วก็เป็นที่ครูได้พบเห็นทุกวันและสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้อยู่แล้ว แต่ไม่ได้คิดที่จะนำมาเป็นงานวิจัย

ความเชื่อใจ (Trustworthiness) ตัวบ่งชี้คุณภาพของงานวิจัยเชิงคุณภาพ

ในงานวิจัยเชิงคุณภาพมักมีการถกเถียงกันถึงความไม่มีระเบียบวิธีวิจัยที่ชัดเจน ข้อมูลหรือข้อสรุปที่ได้แสดงถึงความไม่น่าเชื่อถือ จะทำอย่างไรจึงจะโน้มน้าวผู้อ่านเกิดความน่าเชื่อถือในงานของเราหนึ่งในนั้นก็คือการสร้างความน่าเชื่อถือในงานวิจัยของเรา ความเชื่อใจ (Trustworthiness) (Lincoln and Guba, 1985; Patton, 1990) หมายถึงระดับของความเชื่อมั่นในข้อมูล การตีความและใช้ในการรับรองคุณภาพของงานวิจัย มี 4 ประการได้แก่

- 1) ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ของการศึกษาหรือความเชื่อมั่นในความจริงของศึกษา และผลการวิจัยจึงเป็นเกณฑ์ที่สำคัญที่สุด เปรียบเสมือนถ้าเป็นคนมีเครดิตก็คือคนที่มีความน่าเชื่อมั่นกระทำการใดๆ ก็จะทำน่าเชื่อถือ การวิจัยเชิงปริมาณเกี่ยวกับความถูกต้องภายใน คำถามก็คือการศึกษาดำเนินการโดยใช้ขั้นตอนมาตรฐานที่มักใช้ในข้อบ่งชี้แนวทางเชิงคุณภาพหรือเป็นการให้เหตุผลเพียงพอสำหรับการแปรผันหรือไม่ ดังนั้น การศึกษาทฤษฎีพื้นฐานควรทำแบบเดียวกับการศึกษาทฤษฎีพื้นฐานอื่นๆ โดยเทคนิคที่ใช้เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือนั้นรวมถึงการมีส่วนร่วมเป็นเวลานานกับผู้เข้าร่วมการสังเกตอย่างต่อเนื่องเหมาะสมกับการศึกษา การซักถาม การตรวจสอบสมาชิก และการไต่ตรองการจดบันทึก ควรนำเสนอหลักฐานการตั้งคำถามซ้ำของข้อมูลกลับมาตรวจสอบหลายครั้ง การวิเคราะห์กรณีเชิงลบเพราะเพียงหนึ่งของกรณีเชิงลบอาจ

ทำให้สมมติฐานเปลี่ยนไป และควรสร้างคำอธิบายที่รัดกุมเหมือนการเขียนสำนวนของตำราที่ต้องแสดงหลักฐานให้ละเอียดและชัดเจนที่สุด (ผู้เขียน)

2) ความน่าไว้วางใจ (Dependability) หมายถึงความเสถียรหรือความเที่ยงของข้อมูล ในการศึกษาบริบทเดิมก็ต้องได้คำตอบแบบเดิม เทคนิคหนึ่งของการสร้างความน่าไว้วางใจคือ กระบวนการหาจุดร่วมของข้อมูล (Overlap methods) โดยมาจากการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ที่เปรียบเสมือนการมองสิ่งเดียวจากหลายมุมแล้วนำมาหาจุดร่วมในการอธิบายปรากฏการณ์ใดๆ การมองเพียงมุมเดียวอาจจะได้เป็นตัวแทนของสิ่งที่กำลังศึกษาก็เป็นได้ และในกระบวนการเก็บข้อมูลใดๆ ต้องทำให้เป็นแบบบัญชี (Accounting) คือสามารถตรวจสอบร่องรอยได้ มีที่มาที่ไปไม่ว่าจะเป็นการบันทึกด้วยตัวอักษร รูปภาพ อัดเสียงก็ต้องมีช่วงเวลา (Timeline) ที่ชัดเจน

3) การถ่ายทอดได้ (Transferability) เป็นการถ่ายทอดข้อค้นพบที่มีประโยชน์ต่อสถานการณ์อื่น สิ่งนี้จะเป็นส่วนประกอบที่ทำให้การวิจัยเชิงคุณภาพมีความน่าไว้วางใจได้มากขึ้นว่าสามารถนำไปอธิบายได้ในบริบทอื่นที่ใกล้เคียงแม้ว่าจะไม่ใช่ทั้งหมด

4) การยืนยัน (Confirmability) การยืนยันเป็นเกณฑ์สุดท้ายของความน่าเชื่อถือที่นักวิจัยเชิงคุณภาพต้องสร้างขึ้น เกณฑ์นี้เกี่ยวข้องกับระดับความเชื่อมั่นว่าผลการศึกษาวินิจฉัยนั้นอิงจากการเล่าเรื่องและคำพูดของผู้ให้ข้อมูลมากกว่าที่จะเป็นข้อคิดเห็นของนักวิจัยกำหนด แต่ที่ตระหนักถึงข้อบกพร่องและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการวิจัย

เมื่อเปรียบเทียบคุณระหว่างงานวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพกระบวนการต่างๆ สามารถเทียบเคียงกันได้จากตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบตัวบ่งชี้คุณภาพของงานวิจัยเชิงปริมาณและงานวิจัยเชิงคุณภาพ (จิระวรรณ, 2555)

ตัวบ่งชี้คุณภาพของงานวิจัย	
เชิงปริมาณ	เชิงคุณภาพ
ความตรงภายใน (Internal validity)	ความน่าเชื่อถือ (Credibility)
ความตรงภายนอก (External validity)	ความสามารถถ่ายโอน (Transferability)
ความเที่ยง/ความเชื่อมั่น (Reliability)	ความยึดมั่น (Dependability)
ความเป็นปรนัย (Objectivity)	ความสามารถยืนยัน (Confirmability)

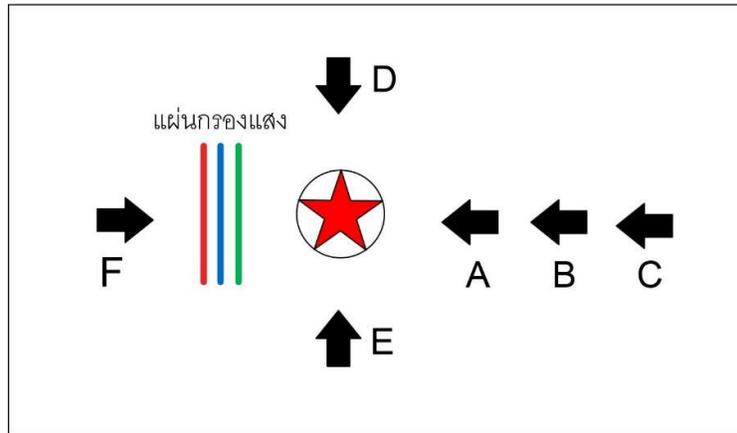
ตาราง 3 เกณฑ์ความเชื่อใจ (Trustworthiness) ของการวิจัยเชิงคุณภาพ (Mabuza,2014) (จิระวรรณ, 2555)

เกณฑ์	กลยุทธ์ที่ใช้
<p>ความน่าเชื่อถือ (Credibility)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • การมีส่วนร่วมที่ยาวนาน เป็นการที่ผู้วิจัยอยู่ในบริบทที่ต้องการวิจัยนานมากพอ จนกระทั่งคุ้นเคย และได้รับความไว้วางใจจากผู้ให้ข้อมูล ทำให้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ตรงตามสภาพจริงของผู้ให้ข้อมูล • การตรวจสอบโดยเพื่อนผู้เชี่ยวชาญ เป็นวิธีการที่ผู้วิจัยนำข้อมูลและผลการวิจัยชั่วคราวไปปรึกษากับ คนกลาง ซึ่งเป็นผู้ที่มีความเป็นเพื่อนและผู้เชี่ยวชาญที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องที่ผู้วิจัยกำลังศึกษา สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันได้ ทั้งนี้เพื่อให้เพื่อนผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบว่ากระบวนการได้มาซึ่งผลการวิจัยชั่วคราวนั้นถูกต้องตามหลักวิชาการหรือไม่ • การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า คือวิธีการที่นักวิจัยทำการตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลที่ตนเองเก็บรวบรวมได้ ทั้งจากแหล่งข้อมูล วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้เก็บข้อมูล และกรอบแนวคิดที่แตกต่างกัน เปรียบเสมือนการมองวัตถุเดียวกันแต่ต่างมุมมอง • ตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูล คือการที่นักวิจัยนำเสนอผลการวิจัยชั่วคราวกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบว่าผลการวิจัยชั่วคราวนั้นตรงกับความจริงตามมุมมอง ความคิด ความเข้าใจหรือความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลมากน้อยเพียงใด
<p>ความสามารถถ่ายโอน (Transferability)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • การบรรยายบริบทที่แน่นอน คือการที่นักวิจัยบรรยายข้อมูลเกี่ยวกับบริบทและกระบวนการวิจัยอย่างละเอียด ไม่ว่าจะเป็นสถานที่และสภาพแวดล้อมในการวิจัย ภูมิหลังของผู้ให้ข้อมูล วิธีการได้มาซึ่งผู้ให้ข้อมูลกรอบแนวคิดทฤษฎีในการดำเนินงานวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล เหตุการณ์สำคัญหรือปัจจัยอื่นๆ ที่อาจมีผลต่อผลการวิจัย

ตาราง 3 (ต่อ)

เกณฑ์	กลยุทธ์ที่ใช้
ความสามารถถ่ายโอน (Transferability)	<ul style="list-style-type: none"> • การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง <p>เป็นการระบุและคัดเลือกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่นักวิจัยสนใจเป็นพิเศษหรือมีประสบการณ์กับปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ นอกจากนี้ยังเห็นถึงความสำคัญของความพร้อมและความเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม และความสามารถในการสื่อสารประสบการณ์และความคิดเห็นในรูปแบบที่ชัดเจน แสดงออกชัดเจน และไตร่ตรอง ในทางตรงกันข้าม ความน่าจะเป็นหรือการสุ่มตัวอย่างถูกนำมาใช้เพื่อให้แน่ใจถึงความสามารถทั่วไปของสิ่งที่ค้นพบโดยลดโอกาสที่จะเกิดอคติในการเลือกให้เหลือน้อยที่สุด และเพื่อควบคุมอิทธิพลที่อาจเกิดขึ้นจากผู้ก่อกวนที่รู้จักและไม่รู้จัก (Palinkas, 2015)</p>
ความยึดมั่น (Dependability)	<ul style="list-style-type: none"> • สร้างแนวทางการตรวจสอบ <p>คือการที่นักวิจัยให้ข้อมูลแก่ผู้อ่านรายงานวิจัยอย่างละเอียดว่า ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ตนเองเก็บรวบรวมได้ ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งเป็นผลการวิจัยนั้นนักวิจัยได้จัดกระทำข้อมูลเหล่านั้นอย่างไรบ้าง และข้อมูลเหล่านั้นถูกเปลี่ยนรูปไปอย่างไร</p> <ul style="list-style-type: none"> • การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า
ความสามารถยืนยัน (Confirmability)	<ul style="list-style-type: none"> • การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า • การเปิดเผยอคติของนักวิจัย <p>คือการที่นักวิจัยตระหนักอยู่เสมอว่านักวิจัยเองอาจมีอคติและความเชื่อส่วนตัวในการรายงานการวิจัย ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านรายงานวิจัยได้ทราบถึงความลำเอียงในบางประเด็น แลเปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อในสิ่งที่นักวิจัยนำเสนอ</p>

จากตาราง 3 จะเห็นว่าเกณฑ์ของการสร้างความเชื่อใจทั้ง 4 เกณฑ์ไม่ได้แยกขาดจากกัน ผลการใช้กลยุทธ์ใดๆ สามารถนำไปอธิบายสู่เกณฑ์ที่หลากหลาย สิ่งที่สำคัญในการสร้างความเชื่อใจก็คือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (ที่ไม่ใช่สามเส้าก้อฟัน) เป็นการใช่วิธีการเก็บข้อมูล ผู้เก็บข้อมูลที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์รายบุคคล ซึ่งก่อให้เกิดกลยุทธ์การรวบรวมข้อมูลที่สำคัญสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ

รูปที่ 2 แสดงการมองวัตถุจากตำแหน่งต่างๆ

จากรูปที่ 2 แสดงให้เห็นถึงการมองวัตถุจากตำแหน่งต่างกัน ภาพที่ได้จากการมองก็จะแตกต่างกัน เปรียบเทียบการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ที่ใช้วิธี มุมมอง เคนส์ในการมองที่ต่างกันก็จะได้ข้อมูลที่ต่างกัน ทำให้อธิบายปรากฏการณ์ และประมวลผลลงข้อสรุปได้น่าเชื่อถือและแน่นอนมากขึ้น

ตัวอย่างการสร้างความเชื่อใจในงานวิจัยคุณภาพทางการศึกษา

ในเขียนรายงานวิจัยคุณภาพจะเป็นลักษณะของการบรรยายจากข้อมูล เช่น จากการสังเกต สัมภาษณ์ และนำมาประมวลผลโดยไม่ได้บอกรายละเอียดว่าตรงกับเกณฑ์การสร้าง ความเชื่อมั่นในส่วนตัวและไม่จำเป็นต้องครบตามองค์ประกอบของเกณฑ์ทั้งหมดเมื่อผู้วิจัยเห็นว่าเพียงพอต่อการยืนยันองค์ความรู้และข้อสรุปที่ได้ ในที่นี้จะยกตัวอย่างงานวิจัยเชิงคุณภาพ “การให้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4” (ลฎาภาและลือชา, 2556)

“พลวิจัยเป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4/5 (อายุประมาณ 9-10 ปี) จำนวน 9 คนซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง โดยใช้เกณฑ์ความสมัครใจของนักเรียนและความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้วิจัย”

“ผู้วิจัยได้แจ้งให้นักเรียนทราบก่อนล่วงหน้าว่าคำพูดของนักเรียนจะถูกบันทึกด้วยเครื่องบันทึกเสียงเพื่อความสะดวกของผู้วิจัยในภายหลัง นอกจากนี้นักเรียนทุกคนได้รับการเน้นย้ำว่า ทุกคำตอบของนักเรียนจะไม่เกี่ยวข้องหรือส่งผลใดๆ ต่อการตัดสินผลการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ข้อมูลส่วนตัวของนักเรียนทุกคนจะถูกเก็บเป็นความลับและไม่มีการเผยแพร่สู่สาธารณะไม่ว่ากรณีใดก็ตาม”

จากข้อความข้างต้นแสดงถึงการมีส่วนร่วมที่ยาวนานระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลและมีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงที่มีความสมัครใจ เพื่อจะได้รับข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลและยังเป็นการสร้างเส้นทางการตรวจสอบด้วยการบรรยายด้วยบริบทที่แน่นอน

“ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเป็นรายบุคคล โดยใช้สถานการณ์ที่เป็นคำถาม 4 ข้อ”

“ผู้วิจัยถอดคำพูดของนักเรียนทุกคนแบบคำต่อคำอย่างละเอียด จากนั้นผู้วิจัยอ่านและตีความคำพูดของนักเรียนแต่ละคน โดยการแตกข้อมูลออกเป็นส่วนย่อยๆ ที่มีเพียงความหมายเดียวเกี่ยวกับเหตุผลของแต่ละคำตอบ จากนั้นผู้วิจัยพิจารณาองค์ประกอบที่จำเป็นของการให้เหตุผล”

ข้อความข้างต้นเป็นการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าที่ใช้สถานการณ์ที่หลากหลายเพื่อจะได้ข้อมูลที่ซ้อนทับ เป็นการสร้างความสามารถยืนยันของข้อมูลที่ได้และยังได้แสดงถึงเส้นทางการตรวจสอบอีกด้วย

สรุป

การพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาโดยการวิจัยของไทยควรใช้กระบวนการทัศน์การวิจัยที่หลากหลาย กระบวนทัศน์ที่ผลิตชิ้นงานวิจัยแบบเดิม จะมีแนวโน้มผลลัพธ์แบบเดิม ซึ่งกระบวนทัศน์ของการวิจัยเชิงคุณภาพนั้นน่าจะช่วยพัฒนาคุณภาพการศึกษาของไทยขึ้นได้ด้วยการมองปัญหาจากจุดเล็กๆ ที่ถูกมองข้ามจากการวิจัยแบบเดิม บทความนี้เกี่ยวกับกรวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นความเชื่อใจ (Trustworthiness) เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของงานวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเสนอตัวอย่างการสร้างการสร้างความเชื่อใจในงานวิจัยทางการศึกษา เพื่อให้สังคมทางการศึกษาเคลื่อนที่ไปในทิศทางที่เหมาะสม

การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นกระบวนการทางวิชาการที่มุ่งเน้นการพัฒนาและปรับปรุงระบบการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น การวิจัยในด้านนี้ส่งผลให้มีการพัฒนาหลักสูตรการศึกษา การสอน การประเมินผล และนวัตกรรมทางการศึกษาต่างๆ โดยเน้นคุณภาพของการศึกษาเป็นหัวใจและเป้าหมายหลักของการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

งานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาหรือการสืบค้นที่มุ่งเน้นการเสนอข้อมูลที่มีคุณภาพสูง ใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์และการวิจัยที่มีการควบคุมอย่างเข้มงวดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือ โดยประเด็นสำคัญของงานวิจัยเชิงคุณภาพคือการเลือกใช้เทคนิควิจัยที่

เหมาะสม การสะท้อนความสัมพันธ์และตรงต่อเนืองกับแนวคิดและเป้าหมายของการศึกษา และการให้ความสำคัญกับปัญหาที่สำคัญและเรื่องราวที่สร้างความเชื่อใจในผลงานวิจัย

ความเชื่อใจ (Trustworthiness) เป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของงานวิจัยเชิงคุณภาพ การเชื่อใจได้ในงานวิจัยสร้างความมั่นใจในผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งความเชื่อใจสามารถสร้างขึ้นได้ผ่านการใช้เทคนิควิจัยที่เหมาะสม เช่น การใช้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อใจได้ การใช้เหตุผลและตรรกะทางวิทยาศาสตร์ในกระบวนการวิจัย การรายงานผลลัพธ์อย่างเป็นธรรม และการทำความเข้าใจและเผยแพร่ผลลัพธ์ให้กับสาธารณะอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างความเชื่อใจในงานวิจัยคุณภาพทางการศึกษา สามารถทำได้โดยการปฏิบัติตามหลักการทางวิชาการ เช่น การใช้เหตุผลและตรรกะทางวิทยาศาสตร์ในกระบวนการวิจัย การควบคุมและประเมินคุณภาพของข้อมูล การทำความเข้าใจเหตุผลของผลลัพธ์ และการตรวจสอบความถูกต้องและเป็นไปตามหลักการทางวิชาการ นอกจากนี้ยังควรมีการเผยแพร่ผลลัพธ์และองค์ความรู้จากงานวิจัยเชิงคุณภาพทางการศึกษาเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยพัฒนาและปรับปรุงระบบการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น โดยการสร้างความเชื่อใจในงานวิจัยคุณภาพทางการศึกษาสามารถช่วยขับเคลื่อนสังคมทางการศึกษาไปสู่ทิศทางที่ดีและยั่งยืนได้หลายทางดังต่อไปนี้

1. การสร้างความเชื่อใจในผลลัพธ์: งานวิจัยที่มีคุณภาพสูงจะต้องมีการใช้เทคนิควิจัยที่ถูกต้องและเหมาะสม เช่นการใช้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และเชื่อใจได้ การใช้เหตุผลและตรรกะทางวิทยาศาสตร์ในกระบวนการวิจัย เพื่อให้ผลลัพธ์ที่ได้มีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. การรายงานผลลัพธ์อย่างเป็นธรรม: ความโปร่งใสในการรายงานผลลัพธ์ของงานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสร้างความเชื่อใจ การรายงานควรมีการอธิบายเหตุผลและกระบวนการที่ถูกต้อง และสามารถตรวจสอบได้ว่าผลการวิจัยเป็นไปตามหลักการทางวิชาการ นอกจากนี้ควรเผยแพร่ผลลัพธ์ให้กับสาธารณะอย่างเหมาะสม เพื่อให้คนอื่นสามารถตรวจสอบและใช้ข้อมูลที่ได้ในการพัฒนาการศึกษาต่อไป
3. การตรวจสอบความถูกต้องและเป็นไปตามหลักการทางวิชาการ: งานวิจัยคุณภาพทางการศึกษาควรมีการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมตามหลักการทางวิชาการ เช่น การใช้เทคนิควิจัยที่ถูกต้อง การควบคุมและประเมินคุณภาพของข้อมูล การวิเคราะห์ผลลัพธ์อย่างถูกต้อง และการตีความผลลัพธ์ให้เป็นไปตามหลักการทางวิชาการ เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เพื่อให้สังคมทางการศึกษาเคลื่อนที่ไปในทิศทางที่ดี จำเป็นต้องมีการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาและจำเป็นต้องเพิ่มปริมาณงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยให้ความสำคัญกับความเชื่อถือ (Trustworthiness) ในงานวิจัย ซึ่งจะช่วยสร้างความมั่นใจและเชื่อในผลลัพธ์ของงานวิจัยทางการศึกษา ผ่านการใช้เทคนิควิจัยที่ถูกต้อง การรายงานผลลัพธ์อย่างเป็นธรรม และการตรวจสอบความถูกต้องและเป็นไปตามหลักการทางวิชาการ

เอกสารอ้างอิง

- IMD World Competitiveness Center. (2022). *IMD World Digital Competitiveness Ranking*.
- Lincoln, Y. S., and Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. California: Sage Publications.
- Mabuza, L. H., Govender, I., Ogunbanjo, G. A., & Mash, B. (2014). African primary care research: Qualitative data analysis and writing results. *African journal of primary health care & family medicine*, 6(1), 1-5.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. SAGE Publications, inc.
- Skedsmo, G., & Huber, S. G. (2021). What does educational quality mean?. *Educational Assessment, Evaluation and Accountability*, 33, 587-589.
- Sohsomboon, P and Yuenyong, C. (2021). Strategies for Teacher Utilizing Ethnography as a Way of Seeing for STEAM Education. *Journal of Physics: Conference Series*, 1933 (1), 012080
- โชคชัย ยืนยง (2552) กระบวนทัศน์เชิงตีความ (Interpretive paradigm): อีกกระบวนทัศน์หนึ่งสำหรับการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ศึกษา . วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปีที่ 32 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน 2552 หน้า 14 - 22.
- จิระวรรณ เกษสิงห์. (2555). คุณภาพของงานวิจัยเชิงคุณภาพ. ในลือชา ลดาชาติ (บ.ก.), *การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาความเข้าใจของนักเรียน* (น. 102-121). โรงพิมพ์อักษรไทย (น.ส.พ. ฟ้าเมืองไทย).
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2013). การทดสอบประสิทธิภาพสื่อหรือชุดการสอน. *Silpakorn Educational Research Journal*, 5(1), 7-20.

- พิชิต ฤทธิ์จรูญ. (2017). กระบวนการสำคัญของการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา. *Suratthani Rajabhat Journal*, 4(2), 45-70.
- พรชัย ชินสา, ไพเราะ เสาะสมบูรณ์ และ โชคชัย ยืนยง. (2564) เข้าถึงเข้าใจโอกาสใหม่ ๆ ใน การทำวิจัยทางการศึกษา ด้วยการยึดถือโลกทัศน์การวิจัยที่หลากหลาย. วารสารครู ศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ปีที่ 18 ฉบับที่ 2 : พฤษภาคม – สิงหาคม 2564. หน้า 47 - 64
- ยลพรรณชัย ศิริรัตน์, มัทนา วังถนอมศักดิ์ (2562). ตัวบ่งชี้คุณภาพการศึกษาของโรงเรียน ประถมศึกษา. *วารสารการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร*, 10(1), 488-510.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ : นาน มีบุ๊คส์.
- ลฎาภา สุทธกุล และลือชา ลฎาชาติ. (2013). การให้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4. *Naresuan University Journal*, 21(3), 107 – 123.
- ลือชา ลฎาชาติ, จุฬารัตน์ ธรรมประทีป. (2555). การตั้งคำถามวิจัยเชิงคุณภาพ. ในลือชา ลฎา ชาติ (บ.ก.), *การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาความเข้าใจของนักเรียน* (น. 34-55). โรง พิมพ์อักษรไทย (น.ส.พ. ฟ้ามืองไทย).
- สิรินภา กิจเกื้อกุล (2561). งานวิจัยเชิงคุณภาพ: กระบวนทัศน์ที่แตกต่างและมโนทัศน์ที่ คลาดเคลื่อน QUALITATIVE RESEARCH: A DISTINGUISHED PARADIGM AND MISCONCEPTIONS. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์*, 20(1), 272 – 283.
- อุทัย บุญ ประเสริฐ. (2016). การวิจัยด้านการจัดการการศึกษา. *Journal of Research and Development Institute Rajabhat Maha Sarakham University*, 3(1), 2-6.